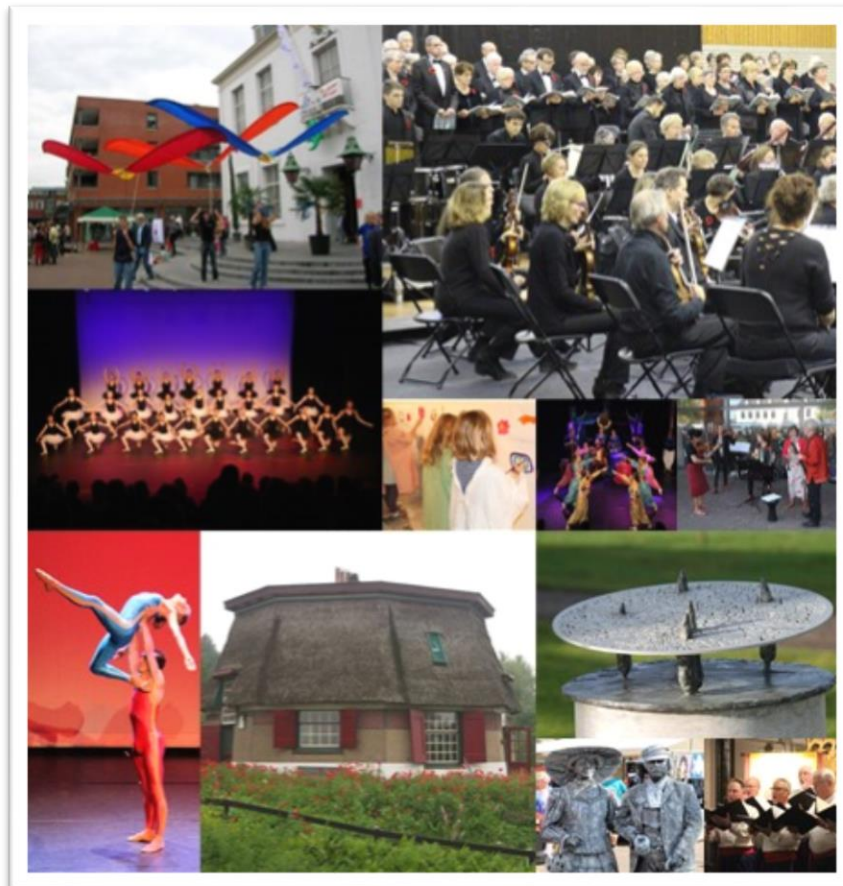

Cultuurnota Pijnacker-Nootdorp

Verbinden door cultuur

September 2019

Voorwoord

In het hoofdlijnenakkoord van de gezamenlijke politieke partijen in de gemeenteraad van Pijnacker-Nootdorp 'Verder in Verbinding' wordt het college gevraagd om meer aandacht te besteden aan cultuur en hiertoe een Cultuurnota voor te bereiden. Intensief overleg met het veld onder meer in een drietal bijeenkomsten en overleg met een klankbordgroep heeft de basis gelegd voor deze Cultuurnota.

Met de titel 'Verbinden door cultuur' willen we aangeven dat cultuur verbindt en bijdraagt aan een inclusieve samenleving. In onze gemeente zijn heel veel mensen betrokken bij cultuur, door zelf te zingen, muziek te maken, creatief bezig te zijn of door te genieten van wat er te zien en te beleven is. En ook het in stand houden van monumenten en beeldende kunst in de openbare ruimte dragen bij aan een aantrekkelijke woonomgeving.

Bij het formuleren van onze ambitie is rekening gehouden met wat er in de omliggende gemeenten aan aanbod is. Het gaat hier vooral om voldoende faciliteiten voor onze inwoners in de groeigemeente die Pijnacker-Nootdorp is.

In deze nota is voor alle disciplines een beschrijving gegeven van de huidige stand van zaken. Ook wordt aangegeven waar we over tien jaar willen staan en wat daarvan op korte termijn gerealiseerd zou moeten zijn. Sommige zaken zijn op korte termijn te realiseren en andere zijn een kwestie van langere adem.

Met een ruimer en gevarieerder cultureel aanbod en het geven van meer faciliteiten en bekendheid aan culturele voorzieningen verwacht het college een belangrijke bijdrage te kunnen leveren aan de aantrekkelijkheid en leefbaarheid van onze gemeente.

Francisca Ravestein
Portefeuillehouder Cultuur

Inhoud

Voorwoord	2
Inhoud	3
Inleiding	4
Het proces	4
Onze ambities	4
De uitvoering	4
Leeswijzer	4
1 Maatschappelijke context	5
De rol van cultuur in de samenleving	5
De huidige situatie	6
Culturele infrastructuur	6
Maatschappelijke behoefte	9
2 De hoofdlijnen van de cultuurnota	11
3 Cultuurbeheer	12
3.1 Monumenten	12
4 Kunsten	14
4.1 Beeldende kunst	14
4.2 Muziek, toneel en dans	16
4.3 Film	18
4.4 Letteren	19
5 Culturele activiteiten	20
5.1 Evenementen	20
6 Promotie van culturele activiteiten en cultureel erfgoed	22
7 Cultuureducatie	23
7.1 Cultuureducatie met Kwaliteit	23
8 Cultuurcoach	25
9 Cultuurhuis	26
9.1 CulturA	26
9.2 Cultuurhuis Pijnacker	27
10 Bibliotheken	28
11 Media	29
12 Het uitzetten van de hoofdlijnen	30
Colofon	32

Inleiding

“Cultuur kan ons verbinden, raken, veranderen en verwonderen.”¹

Met de nota ‘Verbinden door cultuur’ willen we onze ambitie op het gebied van cultuur graag toelichten. De cultuurnota is tot stand gekomen in samenspraak met het culturele veld, het Cultuurplatform en inwoners. In deze nota worden de ambities gepresenteerd, waarbij per culturele discipline stilgestaan wordt bij de huidige stand van zaken, de ontwikkeling en het toekomstperspectief.

In het Hoofddlijnenakkoord 2018-2022 is opdracht gegeven tot het schrijven van een cultuurnota waarmee een vertrekpunt benoemd is. Na een periode van bezuinigingen is er weer ruimte voor een impuls als het gaat om cultuur in Pijnacker-Nootdorp. Om dit kracht bij te zetten is het cultuurbeleid als speerpunt opgenomen in de Uitvoeringsagenda 2018-2022 onder de ambitie ‘Iedereen doet mee’.

Het proces

In november 2018 heeft een bijeenkomst plaatsgevonden om met het culturele veld te verkennen wat er nodig is in onze gemeente en hoe we dit kunnen bereiken. Deze input is verwerkt in een startnotitie die als uitgangspositie geldt voor de ontwikkeling van het nieuwe cultuurbeleid. Deze startnotitie is op 28 maart 2019 door de raad vastgesteld. Om de cultuurnota verder vorm te geven, hebben twee vervolgbijeenkomsten plaatsgevonden. Hierbij is voortgeborduurd op de uitkomsten van november, zoals samenhang, zichtbaarheid en het bundelen van krachten, ook door het betrekken van andere, bijvoorbeeld commerciële, partijen. Een belangrijke stap in de richting van deze punten is de overname van de exploitatie van CulturA. Hiermee wordt ingezet op verbreding van de programmering en een betere bezetting. Hiernaast is in Delfgauw de ‘Buren van Delfgauw’ opgestart, een samenwerking tussen SBJ Samen Sterk en commerciële partners als IJssalon Al Vincini. Met Buurt & Zo in Pijnacker is hiermee in iedere kern een zogenaamd cultuuranker te vinden, waarmee wordt voldaan aan een belangrijke voorwaarde van de cultuurambitie om iedereen mee te laten doen.

Onze ambities

Cultuur is een belangrijke verbindende factor voor inwoners en is van grote invloed op de identiteit van de gemeente. In het verleden was onze rol vooral gericht op het ondersteunen van het particulier initiatief. De huidige ambitie is om als gemeente een stimulerende rol aan te nemen. We hebben een actief verenigingsleven en verschillende succesvolle jaarlijks terugkerende culturele evenementen. Het is hierbij de wens om middels subsidies ondersteuning te bieden en impulsen te geven. Hiernaast zal de komende jaren ingezet worden op nauwere samenwerking met het culturele veld om op deze manier tot verbeterde zichtbaarheid en samenhang te komen.

De uitvoering

Naast de cultuurnota is er een uitvoeringsprogramma opgesteld, waarin onze ambities zijn vertaald naar actiepunten met de daar bijhorende verantwoordelijkheden en een planningsvoorstel.

Leeswijzer

In deze cultuurnota gaan wij achtereenvolgens in op de maatschappelijke context, de hoofdlijnen van de nota die nader uitgewerkt worden vanuit de verschillende culturele disciplines, waarna stilgestaan wordt bij de inhoudelijke en financiële kaders voor het beleid.

¹ Raad voor Cultuur, Advies Cultuurbestel 2021-2024, *Cultuur dichtbij, dicht bij cultuur*, 2017, pagina 5
pagina 4/32

1 Maatschappelijke context

Binnen de landelijke politiek gaat er de laatste jaren weer meer aandacht en geld richting cultuur, zoals bijvoorbeeld naar voren komt in de cultuurbrief 2018 van Minister Van Engelshoven². Cultuur heeft een belangrijke invloed als het gaat om de aantrekkelijkheid van de woonomgeving en draagt bij aan de identiteit van de gemeente. Gezien de bouw van nieuwe woonwijken met daarin, veelal jonge, gezinnen in Pijnacker-Nootdorp en mede daardoor de groei van onze gemeente, willen we een aantrekkelijke woonomgeving houden en daarin investeren. Hiermee kan inwoners een passend cultureel aanbod geboden worden, waarbij tegelijkertijd wordt ingezien dat, gezien onze ligging nabij verschillende grote steden, grootschalige voorzieningen binnen onze gemeente niet noodzakelijk zijn.

De rol van cultuur in de samenleving

De visie van het Ministerie van OCW sluit naadloos aan bij onze ambitie om iedereen mee te laten doen en om als gemeente actiever betrokken te zijn op het gebied van cultuur.

In de cultuurbrief 2018³ wordt gesteld dat cultuur *“in de eerste plaats een eigen, intrinsieke waarde heeft en daarnaast een belangrijke maatschappelijke functie, als thermometer voor de tijdgeest”*. Cultuur heeft niet alleen een belangrijke maatschappelijke functie waarbij sprake is van vernieuwing en ontwikkeling, maar ook een historische functie. Vanuit deze historische functie is er, naast vernieuwing en ontwikkeling, aandacht voor datgene dat herkenbaar en vertrouwd is zoals monumenten, landschappen en historische gebouwen.

Het cultuurbeleid van het kabinet wordt uitgewerkt aan de hand van vijf thema's:

- Cultuur maakt nieuwsgierig.
- Ruimte voor nieuwe makers en cultuur.
- Een leefomgeving met karakter.
- Cultuur is grenzeloos.
- Een sterke culturele sector.

De Raad voor Cultuur heeft eind 2017 een verkenning⁴ uitgebracht over de samenwerking tussen het culturele veld en de verschillende overheden. In het cultuurbeleid van het kabinet zijn vanuit deze verkenning verschillende uitgangspunten meegenomen:

- o Creatieve en kunstzinnige talenten krijgen kansen en mogelijkheden om zich artistiek te ontplooien.
- o Iedereen heeft, ongeacht leeftijd, culturele achtergrond, inkomen en woonplaats, toegang tot cultuur.
- o Er is een pluriform aanbod van cultuur, waarin het bestaande wordt gekoesterd en het nieuwe wordt omarmd.
- o Er is een veilige haven voor cultuur om te kunnen reflecteren op de samenleving en haar burgers, waarop ook kritiek geleverd kan worden.

² Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, *Cultuur in een open samenleving*, 12 maart 2018

³ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, *Cultuur in een open samenleving*, 12 maart 2018, bladzijde 3.

⁴ Raad voor Cultuur, *Cultuur voor stad, land en regio. De rol van stedelijke regio's in het cultuurbestel*, november 2017

Daarnaast ziet het kabinet de wens van stedelijke regio's om zich meer te profileren met cultuur. In 2019 en 2020 is er geld beschikbaar voor proeftuinen om culturele vernieuwing in de regio te stimuleren. Een voorbeeld hiervan is het regioprofiel Haaglanden. Vanuit de regio Haaglanden wordt deelgenomen aan zo'n proeftuin middels de Cultuurankers. Ieder stadsdeel in Den Haag heeft zo'n Cultuuranker, zoals een theater, bibliotheek of museum van waaruit activiteiten voor het stadsdeel georganiseerd worden. Hiervoor werken zij samen met bewoners, scholen en wijk- en welzijnsinstellingen. Voor de gemeente Pijnacker-Nootdorp is CulturA in deze proeftuin meegenomen om te fungeren als cultuuranker⁵.

De huidige situatie

Als gemeente willen we een herkenbare gemeente zijn in een landelijke omgeving, waar de stad nooit ver weg is en ook bereikbaar. Een gemeente die trots is op evenementen en festivals die kenmerkend zijn voor onze gemeente, zoals de Verbeelding en het relatief nieuwe Dobbe

“Een samenleving met een sterke culturele sector voelt beter aan wat de tijd vraagt dan een samenleving die het zonder die thermometer moet doen.”

Minister Van Engelshoven in de Cultuurbrief 2018

Lentefestival. We vinden dat alle inwoners van de gemeente toegang moeten hebben tot cultureel aanbod, waar cultuurankers in de drie kernen, CulturA in Nootdorp, de Buren van Delfgauw in Delfgauw en Buurt & Zo in Pijnacker, op aansluiten. Op deze manier kan cultuur een bijdrage leveren aan het versterken en het levendig houden van de kernen, waarbij ook de inrichting van

de openbare ruimte door middel van beeldende kunst en behoud van monumenten niet vergeten moet worden. Gesubsidieerde activiteiten staan voor alle inwoners van Pijnacker-Nootdorp en bezoekers open, spelen in op de lokale behoefte en waar mogelijk is er samenhang tussen onderwijs, de professionele instellingen en de amateurkunsten.

Door het stimuleren van cultuureducatie en –participatie leveren we een bijdrage aan de persoonlijke ontwikkeling van jongeren, vergroten we hun creativiteit en hun historisch bewustzijn. Door veel verenigingen te hebben die zich richten op een grote variëteit van culturele activiteiten, worden de mogelijkheden vergroot voor jongeren om iets van hun gading te vinden. Als onderwijs en (professionele) instellingen jongeren vroegtijdig bij projecten en activiteiten betrekken, komt dat niet alleen jongeren ten goede, maar draagt het ook bij aan contacten tussen jongeren en andere inwoners in Pijnacker-Nootdorp. Daarmee wordt het sociale netwerk vergroot. Vanuit de maatschappelijke waarden, leggen wij een stevig accent op de sociale waarde van cultuur. Het gaat daarbij dan om de positieve effecten van cultuur op de sociale ontwikkeling van individuen, participatie en binding van onze inwoners en een leefbare omgeving. Gemeente en particulier initiatief nemen hier gezamenlijk verantwoordelijkheid.

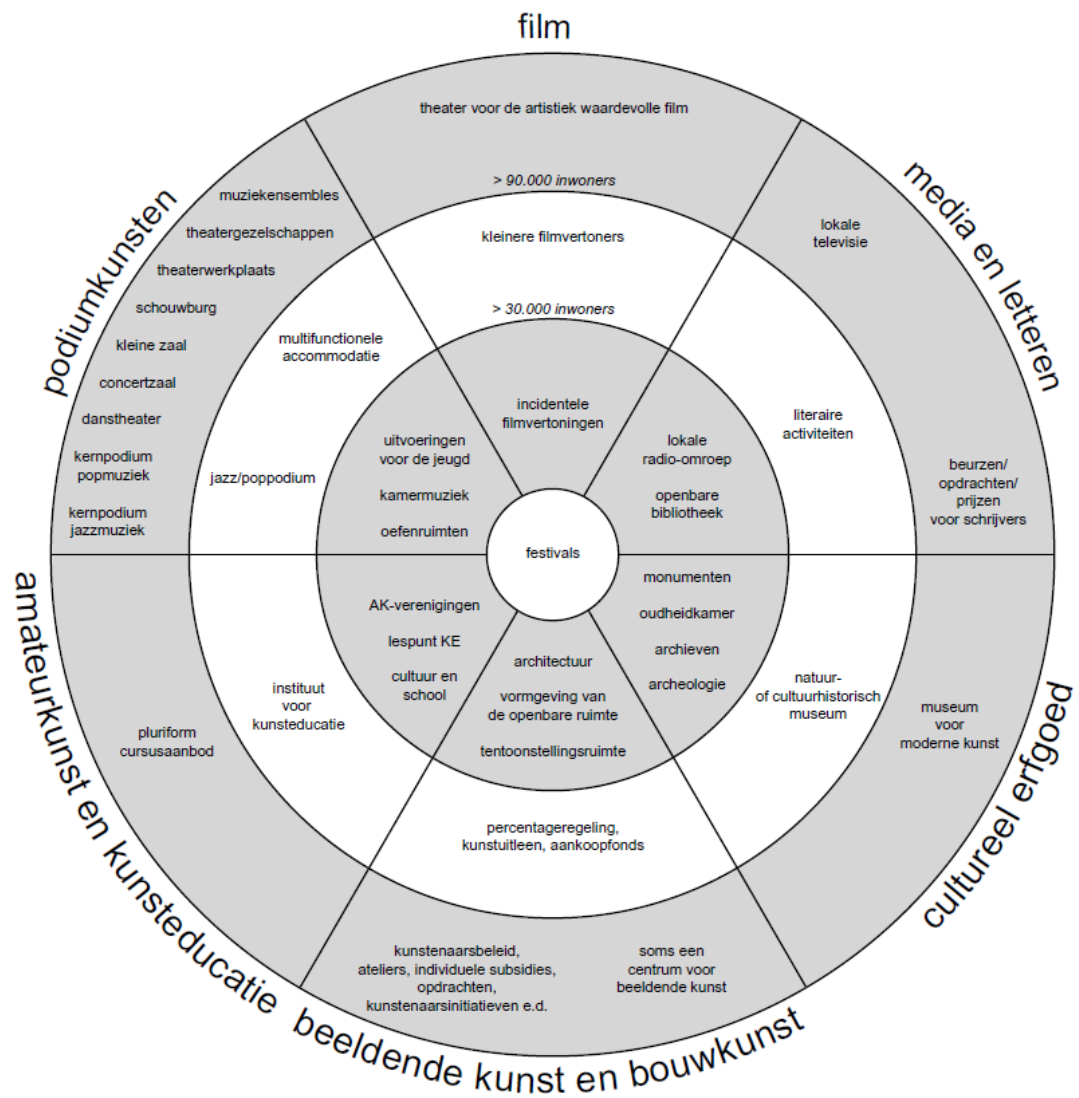
Culturele infrastructuur

De eerder beschreven ligging van Pijnacker-Nootdorp tussen Delft, Rotterdam, Zoetermeer en Den Haag, zorgt ervoor dat het belang vooral ligt bij het creëren van een passend cultureel aanbod. We kunnen de huidige infrastructuur afzetten tegen het ringenmodel met drie schaalniveaus van gemeentelijk cultuurbeleid van figuur 1. Dit model is door de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) ontwikkeld om gemeenten houvast te geven bij het formuleren van cultuurbeleid. Op basis van het inwoneraantal kan een gemeente inschatten over welke culturele infrastructuur zij zou moeten beschikken. Deze variëren van een ‘harde kern’ voor gemeenten tot 30.000 inwoners, maar aanwezig in alle gemeenten, tot een uitgebreider of zelfs tamelijk volledig cultureel voorzieningenniveau voor gemeenten met respectievelijk 30.000 – 90.000 of meer dan 90.000 inwoners. Hoe groter de gemeente, hoe meer voorzieningen en hoe uitgebreider het beleid en bijbehorende budget.

⁵ Gemeente Den Haag, *Regioprofiel Haaglanden*, oktober 2018
pagina 6/32

De huidige infrastructuur afzettend tegen het ringenmodel van VNG is er sprake van een kernachtig cultuurbeleid. Hierin bevindt zich nog wel een aantal aandachtspunten ten aanzien van bijvoorbeeld oefen- en tentoonstellingsruimte of de continuïteit van beeldende kunst in de openbare ruimte.

De culturele infrastructuur van gemeenten in ringen

Figuur 1: VNG ringenmodel culturele infrastructuur

Op basis van het huidige en toekomstige inwonersaantal zoals beschreven in onderstaande tabel⁶, zou de gemeente over een uitgebreider cultureel voorzieningsniveau kunnen beschikken. De infrastructuur is meer passend bij een gemeente tot 30.000 inwoners, met uitzondering van CulturA. De verklaring hiervoor kan deels gevonden worden in het feit dat Pijnacker-Nootdorp een drie-kernen gemeente is en onze ligging te midden van gemeenten met een alomvattend cultuurbeleid. Onze inwoners kunnen gebruik maken van culturele voorzieningen in Den Haag en Rotterdam, maar ook in Delft en Zoetermeer.

Groeiprognose		
Jaartal	2019	2023
Aantal	54.348	59.283
Groei	-	4.432
Percentage	-	8,3%

Hoe we het financieel doen ten opzichte van gemeenten in Haaglanden is in onderstaande tabel⁷ weergegeven. Hieruit concluderen we dat onze cultuuruitgaven aan de onderkant liggen.

Gemeente	Inwonersaantal 01-01-2018	Cultuuruitgaven 2018	Bedrag per inwoner
Delft	102.260	€ 10.500.000	€ 102,68
Den Haag	533.026	€ 51.700.000	€ 96,99
Leidschendam-Voorburg	74.947	€ 2.600.000	€ 34,69
Midden-Delfland	19.338	€ 634.000	€ 32,79
Pijnacker-Nootdorp	53.644	€ 1.025.142	€ 19,11
Rijswijk	52.208	€ 3.600.000	€ 68,95
Wassenaar	26.102	€ 896.381	€ 34,34
Westland	107.492	€ 3.929.943	€ 35,56
Zoetermeer	124.696	€ 9.580.699	€ 76,83

In onderstaand tabel⁸ zijn de huidige uitgaven voor cultuur weergegeven.

Wat	Bedrag
Subsidieregeling voor activiteiten en evenementen van vrijwilligersorganisaties	€100.000 (niet alleen cultuur) €60.000 (niet structureel)
Subsidie Stichting Bibliotheek Oostland 2019	€858.892
Subsidie CulturA & Zo 2019	€70.000
Matching landelijke regeling Cultuureducatie met Kwaliteit 2017-2020	€20.000
Ondersteuning basisonderwijs afname KijkKunst	€10.000
Combinatiefunctionarissen cultuur voor scholen en kinderopvang	€32.750
Jeugdsport- en cultuurfonds	€75.000 (inclusief sport)
Werkbudget Cultuurplatform	€1.500
Bekostiging lokale publieke omroep	€22.000
Individuele monumentensubsidies	€35.000
Totaal	€ 1.298.642

⁶ Groeiprognose gemeente Pijnacker-Nootdorp

⁷ Gemeente Den Haag, *Regioprofiel Haaglanden*, oktober 2018

⁸ Uitgaven cultuur 2019 gemeente Pijnacker-Nootdorp

Maatschappelijke behoefte

Om tot nieuw cultuurbeleid te komen, is input vanuit het culturele veld van groot belang.

Om deze reden hebben er in de aanloop naar het opstellen van de startnotitie en bij de ontwikkeling van het cultuurbeleid verschillende cultuuravonden plaatsgevonden. Hiernaast is informatie vergaard middels een panel enquête waarvoor ook niet-panelleden opgeroepen zijn om de enquête in te vullen en hebben er interviews met verschillende partners in de culturele sector plaatsgevonden. Deze informatie heeft onder andere geleid tot een sterkte-zwakte analyse, een zogenaamde SWOT.

SWOT culturele infrastructuur Pijnacker-Nootdorp

Sterk	Zwak
• Culturele partijen kennen elkaar • Actief Cultuurplatform • Veel initiatieven van inwoners • Meer en meer wordt cultuur betrokken bij integraal beleid (omgevingsvisie, sociaal domein) • Een gemeente met hart voor cultuur	• Relatief bescheiden culturele infrastructuur • De rolverdeling tussen gemeente en particulier initiatief is niet altijd helder • Relatief lage uitgaven aan cultuur • Weinig bekendheid met het aanbod • Relatief weinig tentoonstellingen • Weinig zicht op monumenten
Kans	Bedreiging
• Afstemming en samenhang culturele aanbieders • Tentoonstellingsruimte • Samenwerking met Haaglanden / met de regio in het kader van het regionaal cultuurprofiel • Kerngericht werken (ontwikkeling sociaal-culturele instellingen) • Citymarketing meer gericht op cultuur • Meerjarensubsidie • Meer programmeren voor diverse doelgroepen (ouderen, jongeren bv.) • Combinatiefunctionaris moet meer de weg weten naar verenigingen en vice versa	• In het Voortgezet Onderwijs ligt de prioriteit niet automatisch bij cultuureducatie. Dit kan snel in de aandacht wegzakken • Te hoge verwachtingen vanuit het veld • Beperkte gemeentelijke capaciteit

De enquête is via Toponderzoek uitgezet onder panelleden van Tip Pijnacker-Nootdorp en via verschillende kanalen (Telstar, Telstar online, website gemeente Pijnacker-Nootdorp, Facebook, Twitter) verspreid onder de inwoners van onze gemeente. De enquête is door 645 deelnemers ingevuld. Deze deelnemers zijn woonachtig in alle kernen en bevinden zich in de leeftijdscategorieën jonger dan 40 jaar, tussen de 40 en 65 jaar en ouder dan 65 jaar.

Een greep uit de uitkomsten van de enquête op het gebied van passieve cultuurparticipatie laat zien, dat 36 % van de respondenten nooit culturele voorstellingen en voorzieningen bezoekt in Pijnacker-Nootdorp. Van de respondenten die wel culturele voorstellingen en voorzieningen bezoekt, gaat 31% naar een cultureel festival of evenement, 19% naar toneel / cabaret en 14% naar een galerie, atelier of expositie. De meest bezochte voorstellingen en voorzieningen buiten de gemeente zijn met 69% film in bioscoop / filmhuis, gevolgd door het museum met 67% en toneel / cabaret met 52%. De meest bezochte steden hiervoor zijn Rotterdam, Den Haag, Delft en Zoetermeer. 89% van de respondenten heeft aangegeven het aanbod buiten Pijnacker-Nootdorp te zoeken omdat het niet in de gemeente aangeboden wordt, 27% gaf aan dat het aanbod elders beter of mooier te vinden.

Het grootste deel van de respondenten (65%) gaf aan op de hoogte te worden gebracht van het aanbod via de Telstar of Telstar Online, gevolgd door affiches en posters (56%) en social media (40%).

Kijkende naar het aanbod en de vraag wat er mist in Pijnacker-Nootdorp heeft 34% van de respondenten aangegeven film te missen, gevolgd door theater (27%), muziek (25%) en evenementen (20%). Opvallend hierbij was dat 26% van de respondenten aangaf niets te missen, waarbij de meest gegeven toelichting was dat het aanbod, naar tevredenheid, in een nabijgelegen gemeente gevonden kon worden.

Met betrekking tot de actieve cultuurparticipatie blijkt dat 55% van de respondenten niet deelneemt aan culturele activiteiten. Van de respondenten die hier wel aan deelnemen, was het grootste percentage, 19 %, te vinden in de categorieën muziek (zingen, muziek spelen / muziek maken), gevolgd door fotografie en tekenen of schilderen met 10%.

Uit de enquête zijn tevens verschillende wensen en verbeterpunten naar voren gekomen. De punten die door meerdere respondenten genoemd zijn:

- Betere communicatie over het aanbod waarbij promotie tijdig plaatsvindt en op een herkenbare plek terug te vinden is (culturele agenda).
- Meer mogelijkheden tot het volgen van cursussen.
- Meer aanbod voor kinderen.
- Betaalbaar cultureel aanbod.
- Er is behoefte aan een filmhuis.
- Een (betaalbare) multifunctionele ruimte voor onder andere theater en repetitie.
- Expositieruimte.
- Ondersteuning vanuit de gemeente (financieel, ontwikkeling, begeleiding).

Hiernaast werd door respondenten genoemd dat er in de omliggende gemeente voldoende aanbod is op cultureel gebied, waardoor de wens is vooral in te zetten op lokaal aanbod en niet te concurreren met de omliggende gemeenten.

2 De hoofdlijnen van de cultuurnota

Op basis van interviews, meerdere bijeenkomsten met het culturele veld en een enquête ingevuld door panelleden van Tip Pijnacker-Nootdorp en via open link door betrokken inwoners, zijn er een tiental onderwerpen naar voren gekomen.

Gezien bepaalde overlap in deze onderwerpen zijn deze gecomprimeerd tot acht zogenaamde hoofdlijnen, waarbij de volgorde van opsomming niets zegt over de mate van belang dat eraan gehecht wordt.

1. Uit- agenda
2. Film
3. Meer aanbod voor jeugd 0 tot 18 jaar
4. Cultuurhuis
5. Expositie
6. Kunst in de openbare ruimte
7. Citymarketing en promotie
8. Cultuurcoach

Inzoomen op deze acht hoofdlijnen laat de verschillende culturele disciplines onvoldoende aanbod komen, waardoor in de volgende hoofdstukken nader ingegaan wordt op deze disciplines. Vervolgens zullen de uitwerkingen van de culturele disciplines en de acht hoofdlijnen aan elkaar gekoppeld worden om verdere richting te bepalen.

3 Cultuurbeheer

Onder cultuurbeheer verstaan we het beheer en behoud van materieel cultureel erfgoed zoals monumenten, archieven en archeologische monumenten.

Onze gemeente kent 90 gemeentelijke monumenten, waarvan er zich 43 in Pijnacker bevinden, 34 in Nootdorp en 13 in Delfgauw. Hiernaast kent de gemeente 17 Rijksmonumenten, waarvan er zich 11 in Pijnacker bevinden, 5 in Nootdorp en 1 in Delfgauw. Hiernaast heeft onze gemeente twee actieve historische verenigingen; Noitdorpsche Historiën en Historisch Genootschap Oud-Pijnacker.

3.1 Monumenten

Zoals ook in de cultuurbrief beschreven wordt, hebben monumenten een belangrijke functie als het gaat om de culturele wereld om ons heen. Monumenten en historische gebouwen zijn de stabiele factor in een tijd waarin alles om ons heen onderhevig is aan verandering. Erfgoed, zoals monumenten, geven een kijkje in ons verleden en hoe we ons ontwikkeld hebben. Het college heeft de taak om zaken aan te wijzen als gemeentelijk monument op basis van de monumentenverordening uit 2004. Als het gaat om Rijksmonumenten, ligt deze verantwoordelijkheid bij de Minister van OCW op basis van de Monumentenwet uit 1988.

Stand van zaken 2019

Onze gemeente kent 90 gemeentelijke monumenten en 17 Rijksmonumenten. Onder de gemeentelijke monumenten vallen voor het overgrote deel woonhuizen en boerderijen, maar ook bijvoorbeeld twee restaurants, twee pastorieën en een graanmaalderij-pakhuis. We hechten veel waarde aan het cultureel erfgoed van onze gemeente. Om deze reden hebben meerdere cultureel waardevolle gebouwen de afgelopen jaren de status van gemeentelijk monument gekregen, waarvan meest recent het Parochiehuis in Pijnacker. In 2018 heeft de gemeenteraad geld beschikbaar gesteld voor restauratie van gemeentelijke monumenten.

Monumenteneigenaren zijn hiervan reeds op de hoogte gesteld en het proces voor het aanvragen van deze subsidieaanvraag is gestroomlijnd om het aanvraagproces te vergemakkelijken. Hiernaast zijn er vanuit een schenking van Fonds 1818 drie projecten wat betreft cultureel erfgoed gerestaureerd.

Beleid tot 2030

Cultureel erfgoed heeft een belangrijke rol als het gaat om het verleden en geeft zicht op hoe we ons ontwikkeld hebben. Naast waardevolle gebouwen zijn er in onze gemeente verschillende cultuurhistorische plekken die onze aandacht behoeven als het gaat om de inrichting van de openbare ruimte. Waar mogelijk wordt deze cultuurhistorische informatie in ogenschouw genomen als het gaat om de inrichting van de openbare ruimte. Naast cultuurhistorische plekken zijn er in onze gemeente verschillende bodemkunstschaten te vinden, die van belang zijn om in beeld te brengen en te houden als het gaat om de inrichting van de openbare ruimte.

We willen meer aandacht voor dit belangrijke culturele erfgoed waarbij de zichtbaarheid van deze cultuurhistorische gebouwen vergroot wordt voor onze inwoners. Hiermee sluiten we ook aan bij het thema *'een leefomgeving met karakter'* zoals opgenomen is in het cultuurbeleid van het kabinet. Om dit te bereiken zal de gemeente een rol spelen als het gaat om de Open Monumentendag middels promotie. Hiernaast zullen we de (digitale) kennis en informatie over erfgoed aanvullen en nog beter toegankelijk maken voor onze inwoners. Gezien het feit dat cultureel erfgoed een kijkje geeft in het verleden en laat zien waar we vandaan komen, willen we tevens kinderen en jongeren meer cultuurhistorisch besef geven. Op dit gebied liggen er onder meer kansen in het opzoeken van samenwerking met de historische verenigingen die onze gemeente rijk is en de inzet van de cultuurcoaches en het onderwijs.

Rol van de gemeente

Zoals ook opgenomen is in de monumentenverordening is advies nodig bij vergunningen voor verbouw of restauratieplannen van gemeentelijke- of rijksmonumenten. De gemeente stimuleert en ondersteunt vanuit de randvoorwaarden particuliere initiatieven voor behoud dan wel gebruik van monumenten. Hiernaast willen wij het betrekken van monumenten bij cultuureducatie en cultuurtoerisme, bijvoorbeeld middels de Open Monumentendag, bevorderen. Tevens hebben we een belangrijke rol als het gaat om aandacht voor cultuurhistorische plekken en bodemkunstschaten en hier, waar mogelijk, rekening mee te houden als het gaat om de inrichting van de openbare ruimte.

Bereikt in 2023

- Jaarlijkse subsidie voor restauratie van een gemeentelijk monumenten.
- Jaarlijkse Open Monumentendag ingepast in de uit-agenda.
- Uitbreiding van de gemeentelijke monumentenlijst.
- Cultuurhistorische educatie in samenwerking met de historische verenigingen en cultuurcoaches.

4 Kunsten

“Kunstwerken en gebouwen uit heden en verleden, voorstellingen, concerten, films, boeken en vele andere culturele uitingsvormen laten ons kennismaken met andere werelden en denkbeelden en plaatsen daarmee onze eigen normen en waarden in een breder perspectief.”⁹

Kunst heeft voor eenieder een andere betekenis, heeft tot doel de zintuigen te prikkelen en is een manier om je te uiten. Dit kan op verschillende manieren waarbij gedacht kan worden aan theater, beeldende kunst of muziek. Onze gemeente heeft een rijk verenigingsleven, met veel verschillende koren voor jong en oud, toneelverenigingen, dansscholen, beeldend kunstenaars in verschillende disciplines en muziekscholen en muziekgezelschappen.

In Nederland doet 40 procent van de bevolking van zes jaar en ouder in de vrije tijd iets kunstzinnigs of creatiefs. Van de beoefenaars is ruim 80 procent het hele jaar door actief, waarbij de meeste (bijna) elke week ¹⁰. In aanraking komen met amateurkunst is vaak het eerste moment waarop kennis gemaakt wordt met een vorm van kunst. In aanraking komen met iets dat anders of onbekend is, prikkelt je nieuwsgierigheid en draagt bij aan het feit dat je jezelf en je creativiteit kunt ontwikkelen, zoals ook opgenomen is in het thema ‘cultuur maakt nieuwsgierig’. Het grote aantal verenigingen en de verscheidenheid van deze verenigingen zorgt ervoor dat deze een belangrijke rol spelen in het cultureel functioneren van de gemeente.

4.1 Beeldende kunst

Beeldende kunst speelt een grote rol in de expressie van cultuur, waardoor het van belang is voldoende ruimte te bieden aan deze vorm van kunst. In de gemeente is in alle kernen kunst in de openbare ruimte terug te vinden, uiteenlopend van een wandreliëf tot grotere kunstwerken zoals ‘de Toren van Duikersloot’ in Pijnacker, ‘De Slangendrager’ in Nootdorp en de ‘Kolom van de mensenrechten’ in Delfgauw.

Stand van zaken 2019

In de gemeente wonen verschillende beeldend kunstenaars, zowel amateurs als professionele kunstenaars. De afgelopen jaren heeft de gemeente incidenteel kunst aangekocht en opdrachten gegeven aan kunstenaars om op deze manier de kunstproductie te ondersteunen en lokale kunstenaars een podium te geven.

In de gemeente is weinig mogelijkheid tot het exposeren van beeldende kunst. In het verleden is incidenteel kunst in het gemeentehuis geëxposeerd. Hiernaast kan er bij de locatie van Bibliotheek Oostland in Pijnacker gebruik gemaakt worden van de Kunstuitleen, waarbij kunst gekoppeld wordt aan een sociaal doel aangezien de kunst gemaakt wordt tijdens activiteiten van DOEL in de regio. Het is tevens mogelijk om als zelfstandig kunstenaar te exposeren bij de locatie van Bibliotheek Oostland in Pijnacker. De gemeente heeft geen eigen galerie. Het culturele veld heeft de wens uitgesproken meer mogelijkheid te krijgen tot expositie. In onze gemeente is een kunstroute door Nootdorp, die uitgebreid kan worden met de beeldende kunst in Pijnacker en Delfgauw, waardoor er één kunstroute voor de gehele gemeente ontstaat.

⁹ Raad voor Cultuur, Advies Cultuurbestel 2021-2024, *Cultuur dichtbij, dicht bij cultuur*, 2017, pagina 5

¹⁰ Landelijke Kennisinstituut Cultuureducatie Amateurkunst (LKCA), *Monitor Amateurkunst 2017* pagina 14/32

Beleid tot 2030

Gezien de belangrijke rol die beeldende kunst speelt als het gaat om de uiting van cultuur, zal geïnvesteerd worden in aanvullende kunst in de openbare ruimte. We willen middels een project investeren in verfraaiing van de openbare ruimte door werk van lokale kunstenaars in de drie kernen tentoon te stellen. Met dit project worden beeldende kunst en lokale kunstenaars aan de openbare ruimte verbonden en wordt niet alleen

de aantrekkelijkheid van de gemeente vergroot, maar ook de belangstelling en waardering voor kunst in Pijnacker-Nootdorp. Naast kunst in de openbare ruimte in de drie kernen, vinden we het belangrijk om mensen ook in de groene gebieden die onze gemeente rijk is, zoals bijvoorbeeld de Groenzoom, te laten genieten van kunst. Vanuit zowel het culturele veld als inwoners is naar voren gekomen dat er onvoldoende expositieruimte is. We zullen geen atelierbeleid formuleren, maar in samenwerking met het culturele veld op zoek gaan naar voldoende (tijdelijke) ateliers en buitenlocaties waar zowel professionals als amateurs kunnen werken. Om tot meer expositieruimte te komen, zal in samenwerking met ondernemers gekeken worden naar mogelijkheden. Ook worden mogelijkheden bekeken als het gaat om gebruik maken van leegstand. Hiernaast zal de kunstroute worden uitgebreid zodat deze de gehele gemeente omvat. Bij ontwikkeling van nieuwe gebieden zal ook kunst worden gerealiseerd in de openbare ruimte, zoals bijvoorbeeld in Keijzershof, Ackerswoude, Tuindershof en de Scheg.

Rol van de gemeente

We investeren in het zichtbaar maken van kunst in Pijnacker-Nootdorp waarbij we tevens middels inzet van een project onze lokale kunstenaars een podium geven. De gemeente zal mogelijkheden inventariseren voor (het creëren van) atelier- en expositieruimte.

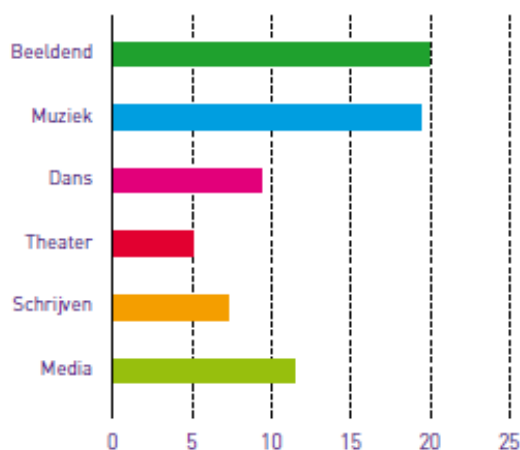
Bereikt in 2023

- Project kunst in de openbare ruimte in de drie kernen.
- Kunst in de openbare ruimte in de Groenzoom in samenwerking met de gemeente Lansingerland.
- Realiseren van kunst in de openbare ruimte in nieuwe woonwijken.
- Zicht hebben op de ontwikkeling van expositieruimte en atelierruimte waar gewerkt kan worden.
- Samenwerking met (lokale) ondernemers.
- Gebruik van gemeentehuis voor (tijdelijke) expositie.
- Kunstroute Nootdorp uitbreiden met route door Pijnacker en Delfgauw.

4.2 Muziek, toneel en dans

Van alle kunstvormen zijn muziek, toneel en dans veelal de meest bekende vormen bij het grote publiek. Vooral muziek en dans kom je in de dagelijkse praktijk tegen, via de radio of televisie, waardoor bijna iedereen in een bepaalde mate kennis heeft gemaakt met deze vormen van kunst. Deze kunstvormen zijn een laagdrempelige manier om mee te kunnen doen met cultuur.

In figuur 2¹¹ is ook terug te zien dat muziek, dans en theater gezamenlijk door ruim 30% van de bevolking van zes jaar en ouder beoefend wordt.

Figuur 2: Beoefening van kunstzinnige

Stand van zaken 2019

In onze gemeente is er sprake van een sterke muziekcultuur. Dit is niet alleen vanwege het feit dat er geregeld muziekuitvoeringen zijn, maar vooral vanwege het feit dat we veel verschillende muziekgezelschappen hebben. Zo zijn er bijvoorbeeld meer dan vijftien verschillende koren in de gemeente, uiteenlopend van gelegenheidskoren tot shantykoren, mannenkoren en jeugdkoren en muziekverenigingen waarvan de orkesten geregeld optreden. Het beoefenen en beluisteren van muziek is dan ook een belangrijk onderdeel van het culturele leven in Pijnacker-Nootdorp, waarbij er in 2019 een vijftal organisaties subsidie hebben gekregen voor het organiseren van uitvoeringen en concerten op verschillende locaties. Er is een behoefte aan oefenruimte voor beoefenaars van muziek, waar op dit moment te weinig van beschikbaar is voor de gebruikers.

Naast verscheidende koren heeft onze gemeente ook drie toneelverenigingen, waaronder een jeugdtheaterschool, die gezamenlijk al meer dan 100 jaar het toneelspel voor hun rekening nemen. De toneelverenigingen hebben in 2019 verschillende producties gehad, waarbij de leerlingen van de jeugdtheaterschool middels de voorstelling hebben laten zien wat ze hebben geleerd.

Ook dans moet niet vergeten worden, onze gemeente heeft verschillende dansscholen, waarbij jong en oud aan de slag kan met een grote verscheidenheid aan dansen.

De dansscholen brengen gezamenlijk meer dan 50 jaar ervaring met danses in Pijnacker-Nootdorp met zich mee, waarbij tevens in de loop der jaren een groot aantal voorstellingen opgevoerd zijn.

Onze gemeente heeft cultuurcoaches die zich inzetten voor culturaanbod voor het primair onderwijs, waarbij er een cultuurcoach theater en muziek, een cultuurcoach kunst en techniek en een taal- en mediacoach zijn.

¹¹ Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA), *Monitor Amateurkunst 2017*

Een gemeenschappelijke ruimte zoals de wens is van het culturele veld, waarbij kruisbestuiving kan ontstaan, betekent niet dat er geen samenwerkingen aangegaan kunnen worden zonder gemeenschappelijke ruimte. Van elkaar, het aanbod en eventuele voorstellingen weten, helpt om elkaar te vinden, maar ook om samenwerking aan te gaan en elkaar niet in de weg te zitten. Om deze redenen en om inwoners meer zicht te geven op wanneer wat plaatsvindt in onze gemeente, is een gezamenlijke uit-agenda wenselijk. Hierbij draait het om samenwerking en afstemming tussen het culturele veld en om promotie. Informatie over culturele activiteiten, waarover de culturele instellingen zelf ook communiceren, kunnen vinden op één herkenbare plek is wenselijk. De cultuurcoach kan hierin een rol spelen door de partijen met elkaar te verbinden en op de hoogte te zijn van aanbod en behoeften bij inwoners en het culturele veld.

Om ons aanbod nog beter aan te laten sluiten bij de jeugd, is het van belang om meer zicht te krijgen op de behoeften van deze doelgroep en hen te ondersteunen bij het realiseren van deze behoeften. Het jongerenwerk in onze gemeente speelt een belangrijke rol als het gaat om het kennen van onze jeugdige inwoners en het zicht hebben op hun behoeften, waarbij zij kunnen samenwerken met de cultuurcoaches. Op deze manier kan er een cultureel aanbod ontwikkeld worden dat aansluit bij de behoeften van onze jeugd. Hiernaast kan gebruik gemaakt worden van een budget dat beschikbaar wordt gesteld voor initiatieven, zodat de jeugd eventuele behoeften, waar mogelijk in samenwerking met de cultuurcoach, het jongerenwerk en eventueel het culturele veld, ook om kan zetten in een activiteit.

Rol van de gemeente

We investeren in de lokale culturele organisaties middels subsidierelaties zodat het aanbod van voorstellingen en uitvoeringen uitgebreid kan worden. Hiernaast leveren we een bijdrage aan (het verbeteren van) de samenwerking tussen de verschillende culturele organisaties, het tot stand brengen van een uit-agenda en het onderzoeken van mogelijkheden op het gebied van een podiumfunctie en optimaal gebruik van accommodaties.

Bereikt in 2023

- Uitbreiding van het aantal voorstellingen en uitvoeringen.
- Onderzoek naar een podiumfunctie in Pijnacker.
- Meer oefenruimte.
- Onderzoek naar optimaal gebruik van accommodaties.
- Een gezamenlijke uit- agenda.
- Nauwere samenwerking cultuurcoaches en culturele veld.
- In samenwerking met de cultuurcoach, jongerenwerk en jongeren behoeften op het gebied van cultuur onderzoeken.
- Initiatieven die tot stand komen door samenwerking tussen de cultuurcoach, jongerenwerk, jongeren en het culturele veld.

4.3 Film

Film is een vorm van cultuur die zeer ingeburgerd is en waarmee (vrijwel) alle inwoners in aanraking komen, zij het via (on demand) televisie of de bioscoop. Film kijken is met de jaren steeds meer een belevenis geworden door de opkomst van 3D en 4D films. Naast (mega)bioscopen zijn er ook filmhuizen waar de minder commerciële kwaliteitsfilms getoond worden.

Stand van zaken 2019

Onze gemeente heeft geen bioscoop binnen de gemeentegrenzen. Wel vinden er filmvertoningen plaats. Zo wordt er vanuit Bibliotheek Oostland geregeld een film getoond, gekoppeld aan een relevant thema, maar ook bijvoorbeeld SWOP organiseert filmmiddagen voor senioren. Met de overname van CulturA door Bibliotheek Oostland verandert per 2019 ook de programmering en wordt er ingezet op filmprogrammering waarbij de doelstelling is om 50 filmvoorstellingen per jaar te tonen. Met deze filmvoorstellingen wordt ingezet op verschillende doelgroepen waaronder jeugd. Naast commerciële films is er ook ruimte voor specials of arthouse films.

Beleid tot 2030

Kijkende naar het ringenmodel van de VNG (figuur 1) is te zien dat het huidige aanbod valt onder de categorie 'incidentele filmvertoningen'. Gezien onze ligging tussen verschillende grote gemeenten, waardoor een bioscoop nooit ver weg is, draagt de programmering van CulturA bij aan het verbeteren van ons voorzieningenniveau, waardoor dit passend is bij het ringenmodel van de VNG. Van belang bij het aanbieden van film is om waar mogelijk thematisch te programmeren, zodat het aanbod aansluit bij de actualiteit en om samen te werken met bijvoorbeeld het onderwijs. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan film op locatie.

Rol van de gemeente

We willen het voorzieningenniveau op het gebied van film beter laten aansluiten op het inwonersaantal en aanbod op het gebied van film creëren middels samenwerking met Stichting CulturA & Zo en andere organisaties.

Bereikt in 2023

- Profileren van het filmaanbod, waar mogelijk samenhang creëren met de actualiteit.
- Samenwerking met andere culturele organisaties en het onderwijs waarbij film op locatie ook een mogelijkheid is.

4.4 Letteren

Het geschreven woord als kunstvorm, van proza tot poëzie, geeft een schriftelijke weergave van bijvoorbeeld informatie, emotie of ervaring. Letteren kunnen de lezer tijdelijk in een andere wereld laten geloven, emoties bespelen en waarnemingen vertroebelen. *"Dit vermogen de lezer aan het denken te zetten, te prikkelen en te schokken wordt al eeuwen onderkend (...)"*.¹² Lezen vergroot de woordenschat en de leesvaardigheid. Op jonge leeftijd beginnen met lezen, draagt bij aan het leuk vinden van lezen waardoor er vaker gelezen wordt. Daarnaast ontwikkel je empathische vermogens door te lezen: het dwingt je als lezer om je te verplaatsen in een andere denkwereld en een ander gevoelsleven.¹³

Stand van zaken 2019

In onze gemeente vinden geregeld literaire bijeenkomsten en signeersessies van schrijvers plaats. Bijvoorbeeld gekoppeld aan de Boekenweek of de Week van de Poëzie, waarbij literaire avonden plaatsvonden bij Boekhandel van Atten en bij Tante Boefie. Uiteraard hebben ook bij Bibliotheek Oostland lezingen plaatsgevonden. Ook tijdens de Verbeelding is er aandacht voor de letteren, zoals het vertellen van verhalen en gedichten.

Beleid tot 2030

Vanuit het ringenmodel van de VNG (figuur 1) valt op te maken dat literaire activiteiten vallen onder het voorzieningenniveau bij een gemeente van onze omvang. We vinden het dan ook belangrijk om de positie van letteren, in alle uiteenlopende vormen, als cultuuruiting te ondersteunen en waar nodig te versterken.

Rol van de gemeente

We hebben middels de relatie met Bibliotheek Oostland aandacht voor letteren en ondersteunen lokale initiatieven op dit gebied.

Bereikt in 2023

- Ondersteunen van lokale initiatieven.
- Profileren van het aanbod op het gebied van letteren middels een gezamenlijke uitagenda.
- In samenwerking met Bibliotheek Oostland en andere lokale (culturele) instellingen aandacht voor letteren.

¹² ¹² Raad voor Cultuur, *Daad bij het woord*, april 2018, pagina 6

5 Culturele activiteiten

Culturele evenementen, in de meest uiteenlopende vormen, spelen een belangrijke rol als het gaat om het stimuleren van cultuurparticipatie. Evenementen bieden onze inwoners de mogelijkheid op een vrijblijvende manier in aanraking te komen met cultuur en dragen bij aan het woonplezier in onze gemeente. Hiernaast hebben culturele activiteiten een enthousiasmerende rol als het gaat om het lokale productieklimaat, vooral wanneer lokale kunstenaars deelnemen.

5.1 Evenementen

Naast muziek-, toneel-, en dansvoorstellingen die worden georganiseerd, reeds genoemd in voorgaande hoofdstukken, is onze gemeente verschillende culturele evenementen rijk. Deze evenementen brengen niet alleen mensen samen op cultureel vlak, maar ook op het gebied van sport en natuur. Deze beeldbepalende lokale evenementen zijn van grote invloed op het culturele leven van onze gemeente en haar culturele uitstraling.

Stand van zaken 2019

De evenementen die onze gemeente rijk is, zijn veelal jaarlijks terugkerend waarvan sommigen, zoals de Verbeelding, zelfs al meer dan 25 jaar en dragen bij aan een breed cultureel aanbod. Ze creëren een plek om elkaar te ontmoeten en brengen inwoners en kunstenaars nader tot elkaar.

Zo wordt in onze gemeente al sinds jaar en dag Koningsdag (voorheen natuurlijk Koninginnedag) gevierd, waarbij de Oranjefeesten door inwoners vaak genoemd worden als door hen bezocht cultureel evenement.

Het Dobbe Lentefestival, dat dit jaar voor de tweede keer plaatsgevonden heeft en een grootschalig evenement is, maar ook kleinere evenementen zoals bijvoorbeeld Zuidpop in Pijnacker en Nootpop in Nootdorp, leveren een belangrijke bijdrage als het gaat om het aanbieden van een gevarieerd, deels lokaal georiënteerd, aanbod.

Dit jaar vindt voor de tweede keer het Straattheaterfestival plaats. Tijdens dit festival wordt het Raadhuisplein omgetoverd tot een straattheater waar je van de ene verbazing in de andere valt. Je kunt voorstellingen op het plein bekijken, maar ook verder in het centrum acts tegenkomen.

De Verbeelding is begonnen in 1993 met het organiseren van een cultureel weekend in Pijnacker en vindt in 2019 voor de 26^e keer plaats, waarbij sinds een aantal jaar in alle kernen programmaonderdelen te vinden zijn. Tijdens de Verbeelding komt alles op het gebied van cultuur samen. Een kunst- en cultuurroute door onze gemeente, een creamarkt en het Verbeeldingsfestival op het Raadhuisplein in Pijnacker; met kunst, muziek en andere soort optredens wordt jong en oud in het culturele hart geraakt.

Beleid tot 2030

De gemeente heeft de afgelopen jaren meegewerkt aan het tot stand brengen van (een deel van) dit cultureel aanbod en de evenementen hebben bewezen kansrijk te zijn. Wij willen hier graag een voorwaardenscheppende rol in (blijven) vervullen, dat betekent dat we de randvoorwaarden creëren waardoor culturele activiteiten tot stand komen. Hiernaast willen we tegemoetkomen aan de vraag vanuit het culturele veld om geld beschikbaar te stellen, waarmee ingespeeld kan worden op spontane lokale initiatieven waarmee inwoners in aanraking kunnen komen met cultuur.

Rol van de gemeente

We vervullen een regierol en treden met organisaties in overleg voor wat betreft de coördinatie, afstemming, mogelijke samenwerking en gezamenlijke promotie.

Bereikt in 2023

- Breed aanbod van culturele activiteiten.
- Afstemming tussen de activiteiten onderling.
- Gezamenlijke promotie van de activiteiten via de uit-agenda.
- Beschikbaar budget voor lokale initiatieven (cultuurknip).

6 Promotie van culturele activiteiten en cultureel erfgoed

Het organiseren van culturele activiteiten en het behoud en beheer van cultureel erfgoed zijn van groot belang als het gaat om de beleving van onze inwoners over de omgeving waarin zij verblijven. Hiernaast spelen zij ook een belangrijke rol om de economie van onze gemeente te stimuleren. De ligging van onze gemeente, omringd door groen in onder andere het Bieslandse bos en het Balijbos, met goede uitvalswegen, openbaar vervoer, dicht bij verschillende grote(re) gemeenten zorgen voor een goed vestigingsklimaat voor zowel ondernemers als inwoners. Het feit dat we een groeigemeente zijn, maakt ons daarnaast een aantrekkelijke plek om te wonen en te werken. Een belangrijk onderdeel van de beleving van onze inwoners is de mogelijkheid om in de eigen gemeente in aanraking te komen met kunst en cultuur.

Stand van zaken 2019

Als gemeente spelen we een belangrijke rol als het gaat om (financiële) ondersteuning van culturele activiteiten en het behoud en beheer van cultureel erfgoed. Middels subsidies en

promotie via citymarketing dragen we bij aan een diverse culturele omgeving voor onze inwoners. Wat betreft cultureel erfgoed investeren we door het beschikbaar stellen van geld voor restauratie van gemeentelijke monumenten. Hiernaast hebben we, waar mogelijk, oog voor cultuurhistorische plekken en bodemkunstschaten als het gaat om de inrichting van de openbare ruimte. Er is behoefte aan meer afstemming binnen het culturele veld wat

betreft (de planning van) culturele activiteiten en een centrale plek waar deze informatie terug te vinden is. Hiernaast is vanuit het culturele veld en inwoners de behoefte naar voren gekomen gericht op tijdige communicatie als het gaat om evenementen en activiteiten.

Beleid tot 2030

Culturele organisaties en instellingen zijn zelf verantwoordelijk voor de promotie van activiteiten die zij georganiseerd hebben. We vinden het belangrijk om de samenwerking en afstemming te stimuleren en gaan ons wat betreft promotie van culturele activiteiten meer richten op gezamenlijkheid. Hiernaast dragen we, naast promotie door de culturele organisatie of instelling zelf, bij aan verbetering van de vindbaarheid én bekendheid van de activiteit door deze te promoten op een herkenbare plek. Om onze nieuwe inwoners, bezoekers en ondernemers te kunnen bereiken met betrekking tot het culturele aanbod in onze gemeente, wordt (nauwer) samengewerkt met citymarketing waarbij gedacht kan worden aan een link naar de uit-agenda op de website en artikelen in het magazine.

Rol van de gemeente

We zijn initiatiefnemer als het gaat om gemeentelijke promotie en zijn gesprekspartner voor de culturele organisaties en instellingen als het gaat om gezamenlijke promotie van cultuur en culturele evenementen. Hiernaast betrekken wij partners zoals de cultuurcoaches zodat ook zij aan kunnen haken en netwerkrelaties kunnen aangaan dan wel versterken.

Bereikt in 2023

- Bijeenkomst(en) met het culturele veld gericht op afstemming en planning op het gebied van culturele activiteiten waarbij de cultuurcoach de spil is.
- Gezamenlijke uit- agenda.
- Overzicht van aanbod voor nieuwe inwoners, bezoekers en ondernemers via website en magazine city marketing.

7 Cultuureducatie

Cultuureducatie biedt kinderen de mogelijkheid om zowel binnen- als buitenschools doelbewust te leren over en bezig te zijn met kunst, erfgoed en media middels gerichte instructie. Het draagt bij aan het opdoen van kennis over cultuur als fenomeen en als expressiemiddel, de persoonlijke ontwikkeling en biedt gelegenheid tot maatschappelijk bewustzijn.

7.1 Cultuureducatie met Kwaliteit

Met cultuureducatie ontwikkelen kinderen met plezier hun verbeeldingskracht, waarnemingsvermogen en communicatievaardigheden. Door de samenwerking tussen scholen culturele instellingen kunnen kunst, cultuur en erfgoed een vast onderdeel worden van het curriculum¹⁴.

Stand van zaken 2019

In onze gemeente komen leerlingen in aanraking met Cultuureducatie met Kwaliteit door de Cultuurtrein, een programma dat hier onderdeel van uitmaakt. Op dit moment is de Cultuurtrein bezig met de tweede periode waarin Cultuureducatie met Kwaliteit in deze vorm, met leerlijnen die door de Cultuurtrein in samenwerking met vakdocenten ontwikkeld zijn, aangeboden wordt. Het programma loopt nog tot 2020, maar in de

cultuurbrief is reeds naar voren gekomen dat Cultuureducatie met Kwaliteit ook van 2021 tot en met 2024 voortgezet wordt. De doelstelling van de Cultuurtrein voor deze periode, de helft van de scholen in onze gemeente (10 -11 stuks) bereiken, is in 2019 al behaald. Tien scholen worden vanuit het beschikbare budget structureel bediend en hiernaast worden verschillende scholen ondersteund middels incidenteel aanbod, waarbij dit aanbod gedaan wordt vanuit samenwerking en wederkerigheid. In 2019 is de overname van exploitatie van CulturA door Stichting CulturA & Zo een feit, waardoor bezoeken in het kader van Kijk Kunst in plaats van naar Rijswijk richting CulturA kunnen, wat ook scheelt in de kosten voor vervoer.

Beleid tot 2030

Cultuureducatie met Kwaliteit wordt deels gefinancierd met subsidie vanuit het Rijk. In de *'Uitgangspunten nieuw cultuurstelsel 2021-2024'*¹⁵ staan de plannen voor het cultuurbeleid, waaruit naar voren komt dat dit programma voortgezet wordt tot en met 2024, met onder andere meer ruimte voor de aansluiting tussen binnen- en buitenschoolse activiteiten. De subsidie voor het programma vanuit het Rijk zal na 2020 verhoogd worden, waardoor er een hoger bedrag per leerling

beschikbaar zal zijn. De gemeente houdt voor de bekostiging van het gemeentelijk deel van het programma ook rekening met deze verhoging per leerling. Hiernaast gaan we het betrekken van monumenten bij cultuureducatie bevorderen, bijvoorbeeld middels de Open Monumentendag of samenwerking met de historische verenigingen die de gemeente rijk is. Het lokale culturele veld is bekend met de mogelijkheden die in kader van cultuureducatie geboden kunnen worden vanuit de Cultuurtrein en er is sprake van nauwere samenwerking. Voortzetting van Cultuureducatie met Kwaliteit na 2024 hangt af van afspraken en subsidie vanuit het Rijk.

¹⁴ Cultuureducatie met Kwaliteit, z.d.

¹⁵ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, *Uitgangspunten nieuw cultuurstelsel 2021-2024*, 11 juni 2019

Rol van de gemeente

We hebben een stimulerende en waar mogelijk ondersteunde rol in het samenbrengen van partijen als het om cultuureducatie. We geven sturing aan het vergroten van draagvlak door de leerlingen van de basisscholen in onze gemeente kennis te laten maken met de lokale culturele uitingen.

Bereikt in 2023

- Voortzetting Cultuurtrein 2021-2024.
- Kijk Kunst in CulturA.
- Cultuurhistorische educatie in samenwerking met de historische verenigingen en cultuurcoaches.
- Afstemming en samenwerking tussen de Cultuurtrein en het culturele veld.

8 Cultuurcoach

Sinds 2012 doet de gemeente mee aan de Brede Regeling Combinatiefuncties. Binnen Team4Talent is er 7,9 fte beschikbaar, waarvan 6,1 fte voor sport en 1,8 fte voor cultuur ingezet wordt.

Stand van zaken 2019

De cultuurcoaches leveren een bijdrage aan de talentontwikkeling en opvoeding van de jeugd in Pijnacker-Nootdorp. Hierbij zijn er een cultuurcoach theater en muziek, een cultuurcoach kunst en techniek en een taal- en mediacoach, waarbij de samenwerking met het onderwijs en de kinderopvang goed verloopt. In 2019 is de inzet vanuit Team4Talent geëvalueerd, waarbij gekeken wordt op welke wijze de inzet na 2019 gecontinueerd kan worden. Voor CulturA zal tevens vanuit Team4Talent een locatiemanager ingezet worden, waardoor het aantal fte vanuit de Brede Regeling Combinatiefuncties met 1,0 fte uitgebreid wordt.

Beleid tot 2030

Vanuit het culturele veld en onze inwoners is veelvuldig naar voren gekomen dat er behoefte is aan een soort cultuurmakelaar. Hierbij moet gedacht worden aan een zogenaamde spin in het web, iemand die behoeften ophaalt bij inwoners, het culturele veld kent en weet waar hun behoeften liggen en deze partijen en het culturele veld zelf nader tot elkaar kan brengen. Praktijkvoorbeelden van zo'n soort spin in het web zijn zichtbaar bij de cultuurankers in Den Haag, waar verschillende theaters, een museum en de bibliotheek, sinds 2013 als cultuurankers fungeren. Hieruit is gebleken dat het van groot belang is mensen te hebben die een verbindende rol spelen als het gaat om inwoners, het culturele veld, de behoeften en de samenwerking tussen deze partijen met elkaar. De cultuurcoaches van Team4Talent hebben de afgelopen jaren ingezet op de samenwerking met het onderwijs, waardoor de aanvulling om ook het culturele veld en inwoners mee te nemen een goede is en ook van meerwaarde is voor hun samenwerking met het onderwijs. In de rol van zogenaamde cultuurmakelaar is het van belang dat de cultuurcoach zich bezighoudt met onder andere de onderlinge samenwerking van culturele instellingen, denk hierbij bijvoorbeeld aan cultuurhistorische educatie in samenwerking met de historische verenigingen en de regie voert over een gezamenlijke uit-agenda. De cultuurcoach werkt hierin nauw samen met de andere cultuurcoaches en de locatiemanager van CulturA, die beiden vanuit de Brede Regeling Combinatiefuncties ingezet worden

Rol van de gemeente

Als gemeente co-financieren we Team4Talent en faciliteren hiermee de samenwerking tussen de cultuurcoaches en het onderwijs, inwoners en het culturele veld.

Bereikt in 2023

- Uitbreiding van de taken en uren van de cultuurcoaches.
- Aanbod van culturele instellingen is (deels) afgestemd op basis van de behoeften van inwoners.
- Bijeenkomst(en) met het culturele veld gericht op samenwerking, afstemming en planning op het gebied van culturele activiteiten.
- Gezamenlijke uit- agenda.
- Aandacht voor cultuurhistorische educatie in samenwerking met de historische verenigingen.
- Samenwerking cultuurcoach en locatiemanager CulturA.
- Voorwaarden scheppen voor het ontwikkelen van een cultuurhuis.

9 Cultuurhuis

Een cultuurhuis is een plek waar mensen samen komen voor ontmoeting en samenzijn. Een definitie van cultuurhuis in engere zin is er niet, maar er zijn wel gemene delers voor de verschillende cultuurhuizen die Nederland rijk is. Voorbeelden van deze gemene delers zijn het aanvoelen van wat de wijk, de kern of de gemeente nodig heeft, vraaggericht werken en gezamenlijk eigenaarschap en gedeelde verantwoordelijkheid. De kracht van een cultuurhuis zit in de mensen. De kern van een cultuurhuis kan misschien het beste samengevat worden in het feit dat sprake is van wederkerige inspiratie en impulsen waarbij nieuwe verbindingen ontstaan, die weer zorgen voor een maatschappelijke beweging¹⁶.

9.1 CulturA

Nootdorp heeft een theater in de Dorpstraat waar niet alleen theatervoorstellingen bezocht kunnen worden, maar dat ook veelvuldig gebruikt wordt door het culturele veld als bijvoorbeeld oefenruimte.

Stand van zaken 2019

In 2019 wordt de exploitatie en programmering van CulturA overgenomen door Bibliotheek Oostland, die hiervoor een aparte stichting heeft opgericht genaamd CulturA & Zo. Het schitterende theater wordt het kloppend hart in de Dorpsstraat waar iedereen graag naartoe gaat. Het aanbod aan activiteiten wordt zo divers dat elke inwoner over de drempel zal gaan om de magie van het rode pluche te ervaren. CulturA biedt een podium voor iedereen. Want kunst en cultuur is van iedereen¹⁷. CulturA maakt deel uit van de proeftuin cultuurankers, waarmee culturele vernieuwing in de regio gestimuleerd wordt.

Beleid tot 2030

We zijn met Stichting CulturA & Zo overeengekomen om de exploitatie en programmering van CulturA over te dragen, waarbij middels een subsidierelatie geïnvesteerd kan worden in de ontwikkeling en programmering. Hiernaast is er een overbruggingskrediet afgesproken waarmee Stichting CulturA & Zo de noodzakelijke aanpassingen aan het theater kan doen om nog beter te voldoen aan de wensen en behoeften. Vanuit de proeftuin cultuurankers waaraan CulturA deelneemt, kan gebruik gemaakt worden van het netwerk en de ervaring die reeds is opgedaan in Den Haag, waardoor CulturA de rol als cultuuranker ten volle kan benutten.

Rol van de gemeente

We hebben een faciliterende rol als het gaat om CulturA gezien vanwege de subsidierelatie. Het is gezien de rol die CulturA kan spelen voor onze inwoners van belang om in gesprek te blijven over de rol als cultuuranker en hoe aangesloten kan worden bij de wensen en behoeften van onze inwoners.

Bereikt in 2023

- Doelstellingen programmering en exploitatie sluiten aan bij de wensen en behoeften van onze inwoners.
- Samenwerking cultuurcoach en locatiemanager CulturA.

¹⁶ Provincie Utrecht, *De kracht van cultuurhuizen*, maart 2018

¹⁷ CulturA businessplan 2018, *Van CulturA naar Beter*

9.2 Cultuurhuis Pijnacker

Uit de inventarisatie (interviews, cultuuravonden en enquête) is de behoefte aan een cultuurhuis in Pijnacker veelvoudig naar voren gekomen. Een ruimte waar mensen niet alleen samen kunnen komen, maar waar ruimte is voor expositie, om te oefenen en werken, het geven van voorstellingen en waar, door het samenkomen van al deze functies en mensen, een mogelijkheid ontstaat tot kruisbestuiving en samenwerking.

Stand van zaken 2019

Met de overname van CulturA door Bibliotheek Oostland ontstaat er in Nootdorp een cultuurhuis, die de mogelijkheid biedt tot ontmoeting, ervaren en oefenen. Gezien de behoefte vanuit zowel het culturele veld als inwoners van onze gemeente en het feit dat alleen CulturA niet kan voldoen aan deze behoefte, is er de wens te onderzoeken op welke manier er een cultuurhuis vormgegeven kan worden in Pijnacker.

Beleid tot 2030

Om aan te kunnen blijven sluiten bij de ontwikkelingen in het culturele veld, waaronder de groei van onze gemeente en hierdoor het aantal beoefenaars van verschillende kunstvormen, en daarbij tegemoet te komen aan de wensen van het culturele veld en onze inwoners, wordt er onderzoek gedaan naar het vormgeven van een cultuurhuis. Hierbij wordt waar mogelijk rekening gehouden met de behoeften op het gebied van verschillende functionaliteiten en mogelijkheid tot ontmoeting, kruisbestuiving en samenwerking. Tevens wordt bij het onderzoek naar het vormgeven van een cultuurhuis stilgestaan bij de gemene delers die typerend zijn voor cultuurhuizen, gebaseerd op voorbeelden in de regio zoals de cultuurankers in Den Haag en de cultuurhuizen in de provincie Utrecht. Ook mogelijkheden voor oefenruimte en optimaal gebruik van accommodaties in de gehele gemeente worden in het onderzoek meegenomen.

Rol van de gemeente

We hebben een proactieve rol als het gaat om het vormgeven van een multifunctionele ruimte. Hierbij gaat het niet alleen om een podiumfunctie die aansluit bij de wensen van de gebruikers, maar ook om het creëren van werk- en oefenruimte waardoor beoefenaars van kunstvormen dit tot uiting kunnen laten komen.

Bereikt in 2023

- Onderzoek naar een podiumfunctie in Pijnacker.
- Meer oefenruimte.
- Onderzoek naar optimaal gebruik van accommodaties.
- Voorwaarden scheppen voor het ontwikkelen van een cultuurhuis in samenwerking met de cultuurcoach.
- Uitbreiding van het aantal voorstellingen en uitvoeringen.

10 Bibliotheken

De bibliotheek is een voorziening die voor iedereen toegankelijk en laagdrempelig is en als doel heeft het bewaren, beheren en toegankelijk maken van een breed aanbod van publieke informatie voor inwoners. Bibliotheek Oostland, met een vestiging in Pijnacker, Nootdorp en Delfgauw, biedt vanuit de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen, mogelijkheid tot het vinden van informatie, ruimte tot lezen en leren, ontmoeting en discussie en kennismaking met kunst en cultuur.

Stand van zaken 2019

Na jaren van bezuinigingen, waarbij Bibliotheek Oostland overeind is gebleven door onder andere intensief samenwerkingen op te zoeken en aan te gaan, is de afgelopen jaren weer ruimte voor groei en ontwikkeling. In de bibliotheekwet zijn vijf kernfuncties opgenomen om de maatschappelijke waarde en toekomstvastheid van de openbare bibliotheek te vergroten:

1. leesbevordering & bestrijding laaggeletterdheid;
2. leren;
3. informeren;
4. ontmoeting & debat;
5. toegang tot kunst & cultuur.

Bibliotheek Oostland maakt deel uit van SBJ Samen Sterk, een samenwerkingsverband tussen de bibliotheek, het jongerenwerk StJMH en SWOP. In 2019 is deze samenwerking verder uitgewerkt en verloopt beter, waardoor medewerkers van de verschillende organisaties elkaar beter weten te vinden. Hiernaast zijn er meerdere activiteiten in gezamenlijkheid georganiseerd waardoor meer mensen bereikt zijn.

Bibliotheek Oostland bereikt met het zeer diverse aanbod een uiteenlopende doelgroep en voorziet in verschillende behoeften van onze inwoners. Naast bibliotheekvestigingen in Delfgauw, Nootdorp en Pijnacker, met in Pijnacker ook Buurt&Zo, neemt Bibliotheek Oostland als aparte stichting Cultura&Zo de exploitatie en programmering van CulturA per 1 augustus 2019 op zich.

Beleid tot 2030

De bibliotheek voert de taken uit zoals opgenomen in de bibliotheekwet, is een basisvoorziening in onze gemeente en voor onze inwoners een laagdrempelige toegang tot informatie, kennis over hoe informatie verkregen kan worden en over het verschillende culturele aanbod dat ons gemeente rijk is. De bibliotheek is een belangrijke ontmoetingsplek voor onze inwoners en is een belangrijke schakel als het gaat om bijvoorbeeld taalontwikkeling en laaggeletterdheid. Er wordt gestreefd naar aanbod dat zo effectief en efficiënt mogelijk is voor onze inwoners en waar mogelijk opgezet in samenwerking met lokale (culturele) partners.

Rol van de gemeente

We hebben een faciliterende rol als het gaat om de bibliotheek vanwege de subsidierelatie. Met de bibliotheek blijft het gesprek gevoerd worden over welke activiteiten aangeboden worden in onze gemeente en hoe deze het beste aansluiten bij de behoeften van onze inwoners.

Bereikt in 2023

- Behoud van een goed functionerende bibliotheekvoorziening.

11 Media

Op basis van de Mediawet kan per gemeente één lokale omroep worden aangewezen, waarbij de gemeente zorgt voor bekostiging van de lokale omroep. De afgelopen jaren zijn meer dan 260 lokale omroepen omgevormd naar 80 streekomroepen, zodat zij ook op lokaal niveau kunnen blijven voorzien in toereikend media-aanbod. In onze gemeente werkt Stichting Omroep Pijnacker-Nootdorp samen met Stichting Omroep Rijswijk en Stichting Zoetermeer FM.

Stand van zaken 2019

Stichting Omroep Pijnacker-Nootdorp is sinds 2002 de lokale omroep voor onze gemeente en bestaat uit drie merken; Pijnacker-Nootdorp.TV, Feel Good Radio en Feel Good TV. De omroep heeft de verplichting om lokaal en betrokken te zijn en brengt dan ook lokaal nieuws. Stichting Omroep Pijnacker-Nootdorp brengt via radio, televisie en online kanalen lokaal nieuws en combineert geplaatste persberichten met berichten van de eigen redactie.

Beleid tot 2030

Vanuit de Mediawet zijn we als gemeente verplicht tot bekostiging van een lokale omroep. Deze gemeentelijke taak wordt middels de subsidierelatie met de lokale omroep vervuld.

Rol van de gemeente

Vanuit de subsidierelatie die onze gemeente heeft met de omroep wordt voldaan aan de eisen zoals gesteld in de Mediawet.

Bereikt in 2023

- Faciliteren van lokaal nieuws via radio, televisie en online kanalen.

12 Het uitzetten van de hoofdlijnen

Cultuur heeft een belangrijke maatschappelijke functie waarbij de laatste jaren vanuit de landelijke politiek meer aandacht en geld richting cultuur gaat. Het landelijke cultuurbeleid gaat uit van verschillende thema's waarbij ervaring, ontwikkeling, historie en verbinden een belangrijke rol spelen.

In onze gemeente willen we een divers aanbod hebben van culturele activiteiten en ervoor zorgen dat al onze inwoners toegang hebben tot cultureel aanbod. We willen onze jonge inwoners kennis laten maken met cultuur en hiermee een bijdrage leveren aan hun persoonlijke ontwikkeling. Cultuur heeft een positief effect op de sociale ontwikkeling van individuen, participatie en binding van onze inwoners en draagt bij aan een leefbare omgeving.

Onze ligging tussen verschillende grote steden benadrukt het belang van het creëren van een passend cultureel aanbod. Het feit dat we een groeigemeente zijn en ons inwoneraantal in 2023 gestegen is tot bijna 60.000 inwoners, draagt bij aan de ambities op het gebied van cultuur om hiermee onze inwoners een passend cultureel aanbod te bieden.

De ambities van de cultuurnota zijn samengevat in een achttal hoofdlijnen, die aan het begin van de nota reeds geschetst zijn. Deze hoofdlijnen leiden tot verschillende ontwikkelingen, acties en activiteiten die we de komende jaren in gang gaan zetten en uit gaan voeren. Om deze reden is het van belang om niet alleen deze ontwikkelingen samen te vatten, maar om hier ook het financiële kader bij te schetsen dat nodig is om onze ambitie waar te maken.

Hoofdlijn 1 Uit-agenda	€ 20.000
Gezamenlijke uit-agenda	
Gezamenlijke promotie van activiteiten	
Viering jaarlijkse Open Monumentendag	

Hoofdlijn 2 Film	€5.000
Profileren filmaanbod	
Filmvoorstellingen door samenwerking met culturele organisaties en onderwijs	

Hoofdlijn 3 Meer aanbod voor de jeugd	€ 25.000
Voortzetting Cultuurtrein 2021-2024	
Versterking samenwerking Cultuurtrein en culturele veld	
In samenwerking met de cultuurcoach, jongerenwerk en jongeren behoeften op het gebied van cultuur onderzoeken	
Initiatieven die tot stand komen door samenwerking tussen de cultuurcoach, jongerenwerk, jongeren en het culturele veld	
Kijk Kunst in CulturA	
Cultuurhistorische educatie in samenwerking met de historische verenigingen en cultuurcoaches	

Hoofdpijn 4 Cultuurhuis	€ 40.000 eenmalig
Onderzoek naar podiumfunctie in Pijnacker	
Meer oefenruimte	
Onderzoek naar optimaal gebruik van accommodaties	
Voorwaarden scheppen voor het ontwikkelen van een cultuurhuis in samenwerking met de cultuurcoach	
Uitbreiding van het aantal voorstellingen en uitvoeringen	

Hoofdpijn 5 Expositieruimte	€ 5.000
Zicht hebben op de ontwikkeling van expositieruimte en atelierruimte waar gewerkt kan worden	
Samenwerking met (lokale) ondernemers	
Gebruik van gemeentehuis voor (tijdelijke) expositie	

Hoofdpijn 6 Kunst in de openbare ruimte	€ 25.000
Project kunst in de openbare ruimte in de drie kernen	
Kunst in de openbare ruimte in de Groenzoom in samenwerking met de gemeente Lansingerland	
Kunstroute Nootdorp uitbreiden met route door Pijnacker en Delfgauw	

Hoofdpijn 7 City marketing en promotie	binnen budget city marketing
Overzicht van aanbod voor nieuwe inwoners, bezoekers en ondernemers via website en magazine	

Hoofdpijn 8 Cultuurcoach	€ 35.000
Uitbreiding van taken en uren van de cultuurcoaches	
Aanbod van culturele instellingen is (deels) afgestemd op basis van de behoeften van inwoners	
Bijeenkomst(en) met het culturele veld gericht op samenwerking, afstemming en planning wat betreft culturele activiteiten	
Gezamenlijke promotie middels uit-agenda	
Aandacht voor cultuurhistorische educatie in samenwerking met de historische verenigingen en cultuurcoaches	
Samenwerking cultuurcoach en locatiemanager Cultura	
Voorwaarden scheppen voor het ontwikkelen van een cultuurhuis	

Cultuurknip	€ 5.000
Beschikbaar budget voor lokale initiatieven	

Colofon

Deze cultuurnota is tot stand gekomen in samenwerking met het culturele veld, het Cultuurplatform en betrokken inwoners van Pijnacker-Nootdorp.

Fotomateriaal dat gebruikt is in de nota is verstrekt door Brigitte Oostvogels, Han Geijp, Sjaak Oudshoorn, Linda Vaandering, Jessica Davilar en Stichting Omroep Pijnacker-Nootdorp.

bezoek Oranjeplein 1, 2641 EZ Pijnacker

post Postbus 1, 2640 AA Pijnacker

telefoon 14 015

e-mail info@pijnacker-nootdorp.nl

internet www.pijnacker-nootdorp.nl